

การเปรียบเทียบพัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียน

ชฎาพร จินชานา

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

E-mail: chadaporn.j@rmutp.ac.th

*ผู้ประสานงานหลัก

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบพัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียน” มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอาเซียนและศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมในอาเซียน ลักษณะการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากเอกสาร รวบรวมข้อมูล นำมาศึกษาวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์และนำเสนอแบบพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียนคือ ประเทศไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา และเวียดนามได้รับพระพุทธศาสนาจากอินเดีย เมื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของแต่ละประเทศจะแตกต่างกันไปตามประวัติศาสตร์ของประเทศนั้นๆ ได้แก่ ประเทศไทย จะไม่กำหนดศาสนาประจำชาติ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ทุกศาสนา ประเทศเมียนมา ใช้พระพุทธศาสนาต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมอังกฤษและกำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ประเทศลาว ด้วยการปกครองเป็นแบบคอมมิวนิสต์ เมื่อเกิดสงครามพระสงฆ์จึงถูกเกณฑ์มาใช้แรงงานตามลัทธิมาร์ เลนิน ที่กล่าวถึงความเท่าเทียมโดยทุกคนต้องเท่าเทียมกันในการทำงานและได้ส่วนแบ่งตามปริมาณงานที่ลงแรงไป ประเทศกัมพูชา ยุคสาธารณรัฐเขมร นายพลลอนนอล ทำให้พระพุทธศาสนาและความเชื่อถูกยกเลิก พระสงฆ์ถูกบังคับให้สึกและถูกสังหารชีวิต พระสงฆ์จึงมีส่วนร่วมในการปฏิวัติในยุคกัมพูชาประชาธิปไตย ส่วนเวียดนาม ไม่กำหนดศาสนาประจำชาติ เพราะเกิดกรณีพระสงฆ์ทำอัตวินิบาตกรรมจุดไฟเผาตัวเองประท้วงรัฐบาล ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ในศาสนาพุทธพบว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำทางทางเมืองและมีอิทธิพลเหนือชีวิตจิตใจของประชาชนจะเห็นได้จากการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การเปรียบเทียบ, พระพุทธศาสนา, อาเซียน

A Comparison on the Development of Buddhism in ASEAN

Chadaporn Jeenchaona

Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

E-mail: chadaporn.j@rmutp.ac.th

*Corresponding author

Abstract

The objective of this research was to comparison on the development of Buddhism in ASEAN and study the influence of Buddhism on the ASEAN society. The qualitative research used in this study collected data from document then analyzed by historical analysis and presented by descriptive forms. The study found that the development of Buddhism in ASEAN; for instance, Thailand, Myanmar, Laos, Cambodia and Vietnam received Buddhism from India. When comparing the development of each country, it is different and it depends on the history of that nations. Apparently, Thailand does not determine the national religion. The King is the patron of all religions. Myanmar used Buddhism to fight the British colonists and assigned Buddhism to be the national religion. Laos uses communist rule by Marxism-Leninism. The equality for everyone must be equal in their work and get a share of the workload. When war broke out, monks were forced to use labor. Cambodia, Republic of Cambodia, Marshal *Lon Nol* caused Buddhism and beliefs to be abolished. Buddhist monks were forced to disrobe and killed. Consequently, monks took part in the revolution in the democratic era of Cambodia. Vietnam does not define the national religion because the monks set fire to the death of the government protest that they were not allow to celebrate the Vesak Day. The role of Buddhist monks found that they are the political leaders and influence over people's lives that can be seen from the practice of Dharma according to the teachings of Buddhism.

Keywords: Comparison, Buddhism, ASEAN

บทนำ

ปัจจุบันมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ทั่วโลก ทุกชาติทุกภาษาประมาณ 400 ล้านคน เรียงลำดับ 10 ประเทศที่มีจำนวนประชากรนับถือพระพุทธศาสนาจากมากไปหาน้อยดังนี้ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น ไทย เวียดนาม เมียนมา ศรีลังกา เกาหลีใต้ กัมพูชา และลาว (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2551: 1) พระพุทธศาสนามีสถานะและบทบาทสำคัญต่อสังคมโลกปัจจุบัน เห็นได้จากการที่องค์การสหประชาชาติได้มีมติเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ให้ถือว่าวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญสากล เหตุผลที่องค์การสหประชาชาติกำหนดให้วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญของโลก เนื่องด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงเป็นมหาบุรุษผู้ให้ความเมตตาต่อหมู่มวลมนุษย์ทั้งหลายในโลก จะเห็นได้จากการยกเลิกแบ่งชนชั้นวรรณะและทรงเปิดโอกาสให้ทุกศาสนาสามารถเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อพิสูจน์หาข้อเท็จจริงได้ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธและทรงสั่งสอนทุกคนโดยใช้ปัญญาธิคุณสอนโดยไม่คิดค่าตอบแทน นอกจากนี้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้เป็นที่ยอมรับทั่วโลกว่ามีส่วนสำคัญในการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมโลกปัจจุบัน ประเทศที่รับพระพุทธศาสนาจากอินเดียในยุคแรก คือประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ ไทย เมียนมา กัมพูชา ลาว และเวียดนาม โดยเฉพาะไทยหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ ความหลากหลายในเรื่องรูปแบบของพระสถูปเจดีย์ซึ่งมีมากมาย เพราะนับถือพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ไทยจึงมีพระสถูปเจดีย์มากมายหลายแบบกว่าบรรดาประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นับถือพระพุทธศาสนาเหมือนกัน (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546: 79) ด้านบทบาทของพระพุทธศาสนาได้สะท้อนออกมาเป็นวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และวิถีชีวิตทั่วไปของคนในแถบนี้ พระพุทธศาสนาได้เข้ามาแทนหลักความเชื่อดั้งเดิมของคนในชาตินั้น ๆ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในไทย เมียนมา กัมพูชา ลาวและเวียดนาม โดยศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนา เปรียบเทียบความเป็นมาความเหมือนและความแตกต่างของพระพุทธศาสนา และอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมของประเทศเหล่านี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องพระพุทธศาสนาในอาเซียนเป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียน
2. เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอาเซียน
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมในอาเซียน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์โดยรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาบรรยายแบบพรรณนา เช่น วิเคราะห์พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอาเซียน โดยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาและเวียดนาม แล้วนำเสนอข้อมูลการเปรียบเทียบพัฒนาการของพระพุทธศาสนาในไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาและเวียดนามทำให้เข้าใจอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในวิถีชีวิตของชาวพื้นถิ่นโขงอย่างลึกซึ้ง

ผู้วิจัยใช้แหล่งข้อมูลส่วนกลาง ได้แก่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร สำนักหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ศึกษาจากวิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ เว็บไซต์ ส่วนแหล่งข้อมูลท้องถิ่น ได้แก่ การเดินทางศึกษาวิถีชีวิตชาวกัมพูชา ลาว เมียนมา และเวียดนามในช่วง พ.ศ. 2555-2559

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย พัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียน คือ ประเทศไทย กัมพูชา ลาว เมียนมาและเวียดนามจะเกิดขึ้นไปตามประวัติศาสตร์ของประเทสนั้น ๆ ดังนี้

พัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียน

พัฒนาการพระพุทธศาสนาในไทย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บิดาแห่งประวัติศาสตร์ชาติไทย ทรงสันนิษฐานว่า พระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในประเทศไทยตั้งแต่อ่อน พ.ศ. 500 และนับถือกันมั่นคงสืบมาแต่ครั้งนั้น สังเกตได้ด้วยลักษณะของพระพุทธรูปซึ่งเป็นชิ้นแรกที่มีขึ้นในประเทศนี้ เช่น ภาพพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทอย่างนั่งเก้ายี่ ทำตามแบบขวามครรัฐ สมัยราชวงศ์คุปตะซึ่งรุ่งเรืองเมื่อประมาณ พ.ศ.900 แบบอย่างนี้ที่กล่าวมานี้เป็นหลักฐานประกอบว่า มรดกทางวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาจากแคว้นมคธและได้ตั้งต้นขึ้นที่จังหวัดนครปฐม จากคำบอกเล่าในจดหมายเหตุจีนว่า “โต-โล-โป-ติ เป็นรัฐหรืออาณาจักรที่รุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา” เมืองสำคัญของอาณาจักรนี้อยู่ที่นครปฐม เพราะพบโบราณสถานวัตถุ พระสถูปเจดีย์และพระพุทธรูปเป็นจำนวนมาก ดังที่ ศรีศักร วัลลิโภดม นักประวัติศาสตร์ กล่าวว่า เมืองนครปฐมเป็นเมืองในระยะแรกเริ่มที่พระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาประดิษฐานในสุวรรณภูมิและสยามประเทศ เพราะจากหลักฐานที่ปรากฏ เช่น พระสถูปเจดีย์ที่มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก พบทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2546: 36) พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยสุโขทัย (พ.ศ.1792-1981) พ่อขุนรามคำแหง (พ.ศ. 1822-1841) ทรงสนพระทัยในพระพุทธศาสนา จากหลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 28-31 จารึกไว้ว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอย่ทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกตรัย... ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราชมาในกลางอรัญญิก” (ฉ่ำ ทองคำวรรณ, 2514:8) ดังนั้นจึงได้รู้ว่า ขึ้นเดิมพวกพระสงฆ์ลังกาวงศ์มาตั้งอยู่ที่นครศรีธรรมราชก่อน พ่อขุนรามคำแหงขอให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชส่งพระพุทธรูปสิ่งใดที่มาจากลังกามาสุโขทัย และในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย (พ.ศ. 1890-1919) พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเลื่อมใสลังกาวงศ์ยิ่งนัก ถึงกับได้เสด็จออกทรงผนวชเป็นภิกษุอยู่คราวหนึ่ง

สมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ.1893-2310) เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา ซึ่งเห็นได้จากบ้านเมืองที่เต็มไปด้วยวัดวาอารามที่ถูกสร้างมาอย่างวิจิตรสวยงามเพราะเมื่อพระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์ มีประเพณีที่สืบทอดกันมาคือการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดและการออกผนวช สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ทรงสร้างวัดพุทไธสวรรย์ ขึ้นในพ.ศ.1896 ณ ตำบลเวียงเหล็ก เป็นวัดที่มีวิชาการดาราพิชัยสงคราม เป็นที่ประทับของพระสังฆราชฝ่ายขวา ทรงสร้างวัดป่าแก้วใน พ.ศ. 1900 เป็นที่ประทับของพระสังฆราชฝ่ายอรัญวาสีในปัจจุบันคือ วัดใหญ่ชัยมงคล ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) ถือว่าพระพุทธศาสนารุ่งเรืองที่สุดในสมัยอยุธยา พระองค์ทรงอุทิศพระราชวังเดิมเพื่อสร้างเป็นวัด เดิมคงจะเรียกว่า “พุทธาวาส” คือ ไม่มีพระสงฆ์ เป็นวัดที่อยู่ในกำแพงวังเช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วย้ายวังขึ้นไปตั้งทางทิศเหนือ ริมแม่น้ำลพบุรี ต่อมาเรียกวัดนี้ว่า “วัดพระศรี

สรรพคุณ” พ.ศ.2025 สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้ประชุมสงฆ์และนักปราชญ์ช่วยกันแต่งมหาชาติคำหลวง ซึ่งถือว่ามหาชาติคำหลวงเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาเล่มแรกของสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547: 20-21)

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325) หลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อพ.ศ.2310 แล้ว สภาพของพระพุทธศาสนาขบเขาลงตามสภาพของบ้านเมือง พระสงฆ์ระส่ำระสาย เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินกอบกู้เอกราชและทรงครองราชย์แล้ว ทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องพระพุทธศาสนาอย่างมาก เช่น ทรงจัดสังฆมณฑล โดยให้ประชุมพระเถระทั้งหลาย ณ วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) เลือกตั้งพระเถระผู้ทรงคุณธรรมที่มีอายุพรรษาสูงขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชและตั้งพระเถระเหล่านั้นเป็นพระราชาคณะฐานานุกรมใหญ่่น้อยตามลำดับ พระองค์ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดและอาราม จำนวนมากกว่า 200 แห่ง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547: 23)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-3) เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325-2352) พระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่และสำคัญที่สุดของพระองค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้นก็คือ การทำสังคายนา ในพ.ศ.2331 เท่ากับเป็นการฝังรากแก้วของพระพุทธศาสนาลงในแผ่นดินกรุงรัตนโกสินทร์ (พิน ดอกบัว, 2542: 28) ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 2 สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352-2367) ได้ทรงบำรุงพระพุทธศาสนาโดยการสร้างพระไตรปิฎก ฉบับใหม่ให้สมบูรณ์ เรียกว่า ฉบับรดน้ำแดง และทรงให้บูรณะมหาชาติคำหลวง ที่แต่งครั้งสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้จัดประเพณี วิสาขบูชา ซึ่งเคยมีมาแล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทรงกำหนดงาน 3 วัน พระองค์ทรงรักษาศีลอุโบสถ ประณิบัติสังฆ์ ปลอยสัตว์ ห้ามผู้ใดเสพสุรา ห้ามฆ่าสัตว์ ได้ถวายประทับที่วัดโสมนัสวิหาร สักการบูชาดอกไม้เพลิงเวียนเทียน มีพระธรรมเทศนาตามพระอารามหลวง ถวายไทยธรรมทานครบ 3 วัน เป็นต้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547: 27) สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-2411) ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ในพ.ศ.2376 พระองค์เสด็จจุดธูปเทียนทางเหนืออันเป็นเหตุให้ทรงพบพระแท่นมณีคศิลา และศิลาจารึกต่าง ๆ ในสมัยสุโขทัย จึงทำให้ทราบพระราชประวัติของพ่อขุนรามคำแหงและความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา เมื่อเสด็จมาทางนครปฐมก็ทรงพบเจดีย์ใหญ่อันเป็นผลให้เกิดมืองค์พระปฐมเจดีย์ดังในปัจจุบัน

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) เมื่อพระองค์เสด็จประพาสอินเดีย พ.ศ.2414 พระองค์ได้ทูลขอพระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยา ได้ทรงปลูกไว้ที่วัดเบญจมบพิตร พ.ศ.2431 พระองค์โปรดให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นอักษรไทย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547: 31) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 (พ.ศ. 2489-2559) เสด็จขึ้นครองราชย์ในระบอบประชาธิปไตยกำลังก้าวหน้า มีพระราชบัญญัติสงฆ์ พ.ศ.2489 คณะสงฆ์เป็นเอกภาพพอสมควร พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงประกาศตั้งวันอาสาฬหบูชาขึ้นเพื่อระลึกถึงวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา พ.ศ. 2512 องค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ได้มีมติเลือกประเทศไทยให้เป็นที่ตั้งองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลกอย่างถาวร จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาได้หยั่งรากลึกในแผ่นดินไทยมาอย่างยาวนาน เห็นได้จากการทำสังคายนาในไทย มีจำนวน 3 ครั้ง ดังนี้ ครั้งที่ 1 ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ.2020 ณ วัดโพธาราม หรือวัดเจ็ดยอด ครั้งที่ 2 ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ.2331 ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ครั้งที่ 3 ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ.2528 ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ โดยมีสมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) เป็นประธาน พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์และฆราวาสที่เป็นราชบัณฑิตเป็น

จำนวนมากร่วมกันชำระพระไตรปิฎก สังคายนาครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ จัดทำอยู่ 5 เดือน จึงแล้วเสร็จ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547: 6)

พัฒนาการพระพุทธศาสนาในกัมพูชา

พระพุทธศาสนาเข้ามาตั้งรกรากในประเทศกัมพูชาหรือดินแดนที่ขึ้นอยู่กับกัมพูชาและผนวกเป็นอาณาจักรกัมพูชาในปัจจุบัน แบ่งออกเป็น 4 สมัย ด้วยกัน ดังนี้

สมัยที่ 1 สมัยอาณาจักรฟูนัน (พ.ศ.600-1100) ชาวฟูนันนับถือผีสงเทวดา เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในสุวรรณภูมิ ชาวฟูนันก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา แต่ในราชสำนักและชนชั้นสูงของฟูนันกลับนับถือลัทธิพราหมณ์นิกายไศวะ ปลายสมัยของอาณาจักรฟูนัน พระมหากษัตริย์หันมานับถือพระพุทธศาสนา เช่น พระเจ้าจรัทรวรมัน (ช่วงครองราชย์ พ.ศ.1057-1074) ทรงมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าและถวายตัวเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา ต่อมาอาณาจักรเจนละซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรฟูนัน ตั้งตัวเป็นอิสระได้ยกทัพมาตีอาณาจักรฟูนันแตก พ.ศ.1170 อาณาจักรเจนละจึงเป็นผู้ครอบครองดินแดนในบริเวณนี้ทั้งหมด (ประยงค์ แสนบุราณ, 2557: 70)

สมัยที่ 2 สมัยอาณาจักรเจนละ (พ.ศ.1170-1345) ในยุคต้น ๆ ของอาณาจักรเจนละ ศาสนาพราหมณ์นิกายไศวะ ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์จึงรุ่งเรืองมาก ส่วนพระพุทธศาสนานั้นยังได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนทั่ว ๆ ไปไม่ได้เสื่อมลงแต่อย่างใด ต่อมาในยุคกลางของอาณาจักรเจนละ พระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์เจริญเคียงคู่กันไป ดังที่บันทึกของหลวงจีนอี้จิง ได้บันทึกเมื่อคราวจาริกไปอินเดีย และผ่านมาทางทะเลใต้เมื่อระหว่าง พ.ศ.1214-1238 ว่า “ในประเทศฟูนัน (อาณาจักรเจนละ) พระพุทธศาสนารุ่งเรืองมาก มีวัดทั่วไปทุกหนทุกแห่ง มีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพราหมณ์ อยู่ใกล้กันกับวัดพระพุทธศาสนา ทั้งสองศาสนาอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข” (ประยงค์ แสนบุราณ, 2557: 71) ต่อมายุคปลายของอาณาจักรเจนละเกิดความขัดแย้งแตกเป็น 2 ส่วน คือ เจนละบก กับ เจนละน้ำ เจนละน้ำได้เสียให้แก่ขว ในที่สุดอาณาจักรเจนละก็ตกอยู่ในอำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์ “ไศเลนทร” แห่งขว อาณาจักรเจนละก็ถึงจุดอวสานในพุทธศตวรรษที่ 14 ในยุคนี้นปรากฏว่าพระพุทธศาสนาแบบมหายานกลับมาเจริญขึ้น เพราะได้รับอิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัย

สมัยที่ 3 สมัยมหานคร (พ.ศ.1345-1975) พ.ศ.1345 พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ประกาศอิสรภาพจากขว ย้ายเมืองหลวงไปตั้ง ณ บริเวณที่เรียกว่า “นครวัด” ในปัจจุบัน ทางด้านศาสนา พระองค์นับถือศาสนาฮินดู ทรงให้สร้างวัดลึงค์เป็นสัญลักษณ์เคารพบูชา ต่อมาสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1656-1693) พระองค์นับถือศาสนาฮินดูนิกายไวษณพ ทรงสร้างนครวัด ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ใหญ่ที่สุดในโลก เพื่อประดิษฐานเทวรูปทองคำของพระวิษณุ เทพทรงครุฑ ตั้งเป็นศูนย์กลาง ในกาลต่อมาสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724-1761) พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ทรงให้สร้าง “นครธม” ขึ้น (แปลว่ามหานคร) เป็นราชธานี โดยมี “พุทธวิหารบายน” ตั้งอยู่เป็นจุดศูนย์กลาง ยอดปราสาทบายนเป็นปรางค์ทอง มีเศียรพระโลกेश্বর 4 พักตร์ ภายในพุทธวิหารบายนนั้น มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ นอกจากนครธมและปราสาทบายนนี้แล้ว พระองค์ยังทรงสร้างปราสาทอีกหลายแห่ง เช่น ปราสาทตาพรหม ปราสาทชัยศรี เป็นต้น เมื่อพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สวรรคต พระพุทธศาสนาแบบมหายานค่อยๆ เสื่อมลง ในขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทค่อยๆ เจริญขึ้นมาแทนที่ และเป็นการเจริญโดยเข้าถึงประชาชน โดยผู้เผยแผ่เป็นพระที่เคร่งครัด เป็นอยู่อย่างง่าย หลักเอนอยู่ในที่สงบ ไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง ใกล้ชิดกับประชาชน พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจึงครองใจคนเขมร

สมัยที่ 4 สมัยหลังพระนคร (พ.ศ.1975-ปัจจุบัน) หลังจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สวรรคตเมื่อ พ.ศ.1761 นั้น อาณาจักรกัมพูชาอ่อนแออย่างต่อเนื่อง เพราะบอบช้ำจากสงครามรุกรานของเพื่อนบ้าน และชายฉกรรจ์ถูกเกณฑ์มาสร้างปราสาทและล้มตายเป็นจำนวนมาก พ.ศ.1896 เมื่ออาณาจักรอยุธยาเรืองอำนาจขึ้นได้ยกทัพมาตีอาณาจักรกัมพูชา ยึดนครธมได้ กัมพูชาแพ้สงครามและเกิดการแย่งชิงราชสมบัติกันเองเป็นสงครามกลางเมืองผู้คนล้มตายมาก เมื่อกษัตริย์องค์ใหม่ได้ครองราชย์ก็ย้ายราชธานีจากนครธม ไปตั้งราชธานีใหม่ชื่อ “ศรีสันธอร์” และย้ายไปตั้งที่ “พนมเปญ” ในปัจจุบัน เป็นอันสิ้นสุดยุคพระนคร ต่อมากัมพูชาตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส (พ.ศ.2410-2497) เมื่อกัมพูชาได้รับเอกราชและตั้งชื่อประเทศว่า “พระราชอาณาจักรกัมพูชา” เจ้านโรดมสีหนุ พระองค์ทรงยกพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ (दनัย ไชโยธยา, 2548: 66) พระองค์ได้สละราชสมบัติให้พระราชบิดา ชื่อ พระเจ้านโรดมสุรามาต ปกครองแทน ส่วนพระองค์มาตั้งพรรคการเมืองเป็นนายกรัฐมนตรี ใช้วิธีดำเนินนโยบายต่างประเทศทั้งแบบประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์ สร้างความวุ่นวายแก่บ้านเมือง จนเกิดการปฏิวัติขึ้นล้มระบอบกษัตริย์เปลี่ยนเป็นประธานาธิบดี โดยนายพลลอนนอล หัวหน้าคณะปฏิวัติ เป็นประธานาธิบดีคนแรก พระพุทธศาสนาก็ยังได้รับการสนับสนุนส่งเสริมต่อไป ต่อมานายพลลอนนอลปฏิวัติเป็นแบบคอมมิวนิสต์ (พ.ศ. 2518) คนเขมรล้มตายไปประมาณ 2,000,000 คน พระสงฆ์ก็ได้รับความเดือดร้อนมาก ดังมีผู้นำชาวพุทธเขมรที่ลี้ภัยไปสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวในที่ประชุมศาลว่าการเมืองบอสตันเมื่อ พ.ศ. 2524 ว่า “ประชาชนกัมพูชาเกินกว่าหนึ่งในสามได้ถูกสังหาร รวมทั้งพระภิกษุเกือบทั้งหมด 80,000 รูป” พระที่อยู่ในวัดก็ต้องทำงานด้านจักสาน พระที่มีความรู้จะถูกสังหารหมด แม้พระพุทธรูปในวัดก็ไม่ให้เก็บไว้ ต่อมามีการรื้อฟื้นระบอบกษัตริย์ขึ้นมาอีก เป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทำให้สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาเจริญขึ้นตามลำดับ

พัฒนาการพระพุทธศาสนาในลาว

พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทเริ่มเข้าสู่ราชอาณาจักรลาวเป็นทางการในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มมหาราช (พ.ศ. 1896-1916) ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงศรีอยุธยาของไทย ทรงนำพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาจากกัมพูชา โดยการขี้นะของพระนางแก้วกัณยา พระมเหสีชาวกัมพูชา (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2555: 46) พระเจ้านครหลวง แห่งกัมพูชาได้พระราชทานพระพุทธรูปยืนปางประทานพร สูง 94 เซนติเมตรหนัก 67.6 กิโลกรัม นามว่า “พระบาง” หรือพระบางพุทธลาวรรณ เป็นปูชนียวัตถุคู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้างจนถึงปัจจุบัน ยุคพระเจ้าโพธิสาลราช (พ.ศ.2063-2090) สาเหตุที่ตั้งชื่อนี้เพราะพระมารดาได้ฝันเห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์และต้นรัง รุ่งเรืองไปด้วยใบและดอก จึงเรียกขานพระโอรสว่า “โพธิสาล” พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก ทรงมีพระราชดำริให้เลิกการทรงเจ้าเข้าผี แต่ก็ไม่สำเร็จได้ผลเพราะการทรงเจ้าเข้าผีเป็นประเพณีฝังใจประชาชนมานานแล้ว ต่อมาสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พ.ศ.2091-2114) พระราชโอรสของพระเจ้าโพธิสาลและเจ้าหญิงยอคำพระธิดาจากเมืองเชียงใหม่ พระองค์ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตซึ่งประดิษฐาน ณ เจดีย์หลวงในวัดเจดีย์หลวงเมืองเชียงใหม่ไปเวียงจันทน์ ทรงทูลบำรุงพระพุทธศาสนาไว้มากมาย เช่น พระองค์ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุหลวง โปรดให้บูรณะพระธาตุพนม โปรดให้สร้างพระพุทธรูปองค์ตั้งเป็นต้น (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2555: 69) ยุคพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ.2181-2238) เป็นยุคทองแห่งอาณาจักรล้านช้าง พระพุทธศาสนามีความเจริญสูงสุด ซึ่งเห็นได้จากจดหมายเหตุของฟอน วุสฮอฟ ทูตชาวฮอลันดา กล่าวว่า “...พระพุทธศาสนาที่นี่เจริญรุ่งเรืองมาก พระสงฆ์ในเวียงจันทน์มีมากกว่าทหารในกองทัพของพระเจ้าแผ่นดินเยอร์มันเสียอีก วัดวาอารามใหญ่โตและงดงาม...” (พระ

มหาดาวสยาม วชิรปัญญา, 2555:85) เมื่อสิ้นสุดรัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชแล้ว สถานการณ์บ้านเมืองตกต่ำ เรียกว่ายุค 3 อาณาจักร หรือ 3 รัฐ เพราะเกิดการแย่งชิงราชบัลลังก์กัน แยกออกเป็น เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และจำปาศักดิ์ จนในที่สุด พ.ศ.2322-2436 อาณาจักรลาวทั้ง 3 กลายเป็นขอบเขตพหุสชาติของสยามโดยสมบูรณ์ ตรงกับสมัยพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรี พระพุทธศาสนานิกายธรรมยุติ โดยการนำของพระวชิรญาณหรือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ได้เผยแผ่เข้าสู่ลาว ต่อมายุคการปกครองของฝรั่งเศส (พ.ศ.2436-2497) ฝรั่งเศสมีแผนการที่จะลบล้างพระพุทธศาสนา โดยขึ้นต้นให้สำรวจจำนวนพระภิกษุสามเณรเพื่อจะเก็บส่วย จนเกิดขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราช ฝรั่งเศสพ่ายแพ้ที่ค่ายเดียนเบียนฟูในเวียดนามเหนือ ทำให้ลาว กัมพูชา และเวียดนามเป็นเอกราช ลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ เรียกประเทศของตนว่า “ราชอาณาจักรลาว” และได้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา เป็นการใหญ่ เช่น ตั้งโครงการพิมพ์พระไตรปิฎก 80 เล่ม เพื่อฉลอง 25 พุทธศตวรรษ จัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนวันอาทิตย์ ก่อตั้งพุทธสมาคม ยุวพุทธิกสมาคม ต่อมาสถานการณ์ทางการเมืองเกิดการเปลี่ยนแปลง พรรคคอมมิวนิสต์มีอำนาจสูงสุดล้มระบอบสถาบันกษัตริย์ พรรคคอมมิวนิสต์บังคับให้พระออกไปทำการเกษตร ทำสวนทำไร่ อีกทั้งห้ามบวชอีกด้วย ทำให้จำนวนพระภิกษุสามเณรลดลงไปเรื่อย ๆ ในช่วงหลัง พ.ศ.2518 นั้นยังคงมีความรุนแรงอยู่ ต่อมาการผ่อนปรนต่อพระสงฆ์ลงบ้าง พระพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูหลังพ.ศ. 2523 ซึ่งเป็นช่วงที่ การปฏิวัติเริ่มเบาบางลง และรัฐบาลลาวสนใจการฟื้นฟูทางเศรษฐกิจให้มีความเสริมมากขึ้น (วรฉัตร เจริญผล, 2548: 56) ปัจจุบันแม้ลาวจะปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ แต่ก็ผ่อนปรนมาตามลำดับ ประชาชนลาวมีสิทธิเสรีภาพทำนองเดียวกับประเทศที่ปกครองระบอบประชาธิปไตย ทางด้านพระพุทธศาสนา มีการเรียนบาลีตั้งแต่ประโยค 3 ถึงประโยค 9 เหมือนกับประเทศไทย เพราะพระเถระลาวส่วนมากได้รับการศึกษาจากประเทศไทย

พัฒนาการพระพุทธศาสนาในเมียนมา (ในเนื้อหาใช้คำว่าพม่า)

พระพุทธศาสนาในพม่าสมัยแรก ๆ ยังคงคลุมเครืออยู่ นักเขียนหลายคนต่างให้ทัศนะต่าง ๆ กันเช่น บางคนก็ว่า พม่าได้รับพระพุทธศาสนาจากตอนเหนือของอินเดีย บางคนก็ว่าจากอินเดียด้านฝั่งทะเลทิศตะวันออก บางคนก็ว่ารับพระพุทธศาสนาจากลังกา จีน และเขมร แต่ยุคที่มีหลักฐานและแน่ใจได้ว่าพระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาในพม่าคือในพุทธศตวรรษที่ 6 เพราะได้พบคำจารึกเป็นภาษาบาลีในพม่าภาคใต้และท่านตารนาถ นักประวัติศาสตร์ชาวทิเบตก็ได้เล่าว่ามีกษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระพุทธรูปแบบเถรวาทในพะโค พม่าและอินโดจีนมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาไม่นานศิษย์ของพระวสุพัฑฒ์ ได้นำพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเข้าไปเผยแผ่ ทำให้นิกายเถรวาทกับนิกายมหายานอยู่เคียงคู่กันมาในพม่าเป็นเวลาหลายศตวรรษ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555: 183) ครั้นถึงช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 พระเจ้านันทธมมหาราชหรืออินธามังช่อ (ขึ้นครองราชย์ พ.ศ.1588-1621) พระเจ้านันทธมมหาราชทรงศรัทธาเลื่อมใสในนิกายเถรวาท จึงทรงส่งพระราชสาสน์ไปถึงพระเจ้ามณฑุพระมหากษัตริย์มอญแห่งเมืองสะเทิม เพื่อขอคัมภีร์พระไตรปิฎกจำนวนหนึ่งไปยังพุกามแต่พระเจ้ามณฑุทรงปฏิเสธ พระเจ้านันทธมมหาราชจึงทรงนำกองทัพไปตีเมืองสะเทิมจนมีชัย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้นำพระสงฆ์มอญพร้อมกับพระไตรปิฎกกลับไปยังกรุงพุกาม พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างพุกามจึงได้แผ่ขยายไปทั่วอาณาจักรพม่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (दनัย ไชยโยธา, 2548: 62) ในพ.ศ.1733 ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้านรปติสิทฺธ (พ.ศ. 1716-1753) พระมหากษัตริย์แห่งกรุงพุกาม พระองค์ทรงทราบข่าวว่าทางศรีลังกา มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 6 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาพระอุตรชาวีเถระ

นำคณะพระภิกษุสงฆ์และสามเณรเดินทางไปสืบทอดพระพุทธศาสนาที่ศรีลังกา พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์ก็เข้ามาเผยแผ่ในพม่าด้วย (दनัย ไชโยธธา, 2548: 62)

ศูนย์กลางการปกครองพม่าอยู่ที่กรุงพุกามได้ดำรงอยู่เรื่อยมาจนถึง พ.ศ.1827 ก็สิ้นสุดอำนาจ เพราะการรุกรานของพวกมองโกลเป็นผลให้อาณาจักรต่าง ๆ ในพม่าได้แยกตัวเป็นอิสระ ในรัชสมัยพระเจ้าธรรมเจดีย์ศรีปุกกัธ (พ.ศ. 2003-2035) แห่งกรุงหงสาวดี พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์มอญที่มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ทรงพิจารณาเห็นว่าพระสงฆ์มีความแตกแยกออกเป็น 6 คณะ คือ คณะที่หนึ่งมาจากเขมร อีกห้าคณะมาจากศรีลังกา ใน พ.ศ.2018 พระเจ้าธรรมเจดีย์จึงทรงอาราธนาพระสงฆ์มาจากศรีลังกา แล้วให้พระสงฆ์พม่าทั้งหมดอุปสมบทใหม่รวมเข้าเป็นนิกายเถรวาทอย่างลังกาวงศ์เดียวกันแต่นั้นมา หลังจากนั้นมอญกับพม่าได้ทำสงครามแย่งชิงความเป็นใหญ่กันตลอดเวลา จนกระทั่งพ.ศ. 2300 ในรัชสมัยพระเจ้าอลองพญา (พ.ศ. 2296-2303) ชนชาติมอญสูญสิ้นอำนาจลงอย่างเด็ดขาด ครั้นล่วงมาถึงรัชสมัยพระเจ้ามินดง (พ.ศ. 2395-2420) พระพุทธศาสนาได้เจริญมั่นคงในพม่า เนื่องจากการสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 5 ที่เมืองมันตะเลห์ พระเจ้ามินดงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกพระไตรปิฎกลงบนแผ่นหินอ่อน ต่อมารัชสมัยของพระเจ้าธีบอ (พ.ศ. 2420-2428) พม่าตกเป็นประเทศราชของอังกฤษ (พ.ศ. 2430-2492) สถาบันกษัตริย์ถูกล้มล้าง พระพุทธศาสนาได้รับความกระทบกระเทือนเพราะขาดการอุปถัมภ์จากรัฐบาล แต่ประชาชนชาวพม่าส่วนใหญ่ยังมีศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนาและได้ประทับประคองสถาบันพระพุทธศาสนาให้อยู่ได้ตลอดมา (दनัย ไชโยธธา, 2548: 63) หลังได้รับอิสรภาพ ผู้นำของชาติและผู้นำด้านศาสนามีความกระตือรือร้นในกิจกรรมของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เช่น เนื่องในโอกาสฉลอง 25 พุทธศตวรรษรัฐบาลพม่ารับเป็นเจ้าภาพจัดทำสังคายนาครั้งที่ 6 ขึ้น ณ กรุงย่างกุ้ง เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2498 ถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2500 ในการนี้รัฐบาลพม่าได้อาราธนาพระสงฆ์และผู้แทนชาวพุทธจากประเทศต่าง ๆ มาร่วมการทำสังคายนาด้วย และได้จัดพิมพ์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ปกรณ์พิเศษต่าง ๆ ขึ้น ทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทมีความบริสุทธิ์บริบูรณ์มากยิ่งขึ้น (ประยงค์ แสนบุราณ, 2557: 62)

พัฒนาการพระพุทธศาสนาในเวียดนาม

พระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้าไปในเวียดนาม 2 ทางด้วยกัน คือครั้งแรกได้รับพระพุทธศาสนาเมื่อพุทธศตวรรษที่ 7 จากอาณาจักรจามปา หรือจัมปา ตั้งอยู่ระหว่างประเทศเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ ชาวอินเดียพวกปัลลวะมาจากทางภาคใต้ของอินเดีย อพยพเข้ามาอยู่ในอาณาจักรจามปา ได้นำพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้ามาเผยแผ่ด้วย ทำให้ชาวจามปานับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แต่ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลมากกว่าเพราะยกย่องชนชั้นปกครอง พ.ศ.2086อาณาจักรจามปาล่มสลายเพราะรบแพ้ญวนพวกญวนก็อพยพผู้คนเข้าไปแย่งที่ทำการแล้วค่อย ๆ กลืนชนชาติจามปาให้เป็นญวนไป ดังปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารไทยว่า “เมื่อสยามตีเขมรแตกได้กวาดพวกเขมรเข้ามา มีพวกจามติดตามด้วย โปรดให้พวกจามตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา จนมีคลองสายหนึ่งชื่อว่า คลองจาม พวกจามได้เป็นทหารในกองทัพสยามด้วยเรียกว่า กองอาสาจามและเป็นบรรพบุรุษของพวกแขกครัวในทุกวันนี้”

ครั้งที่ 2 พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเวียดนามจากทางจีน กล่าวคือ เมื่อพุทธศตวรรษที่ 10 พระวีริจุ ชาวอินเดีย ได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศจีนในยุคที่พระพุทธศาสนาถูกกดขี่ จึงได้เดินทางเข้ามายังประเทศเวียดนาม แถบอ่าวตังเกี๋ย เผยแผ่พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทหรือมหายาน ซึ่งในเวียดนามเรียกว่า เหยียน (ญี่ปุ่น เรียกว่า เซน) จนได้รับความนับถือเป็นพระสังฆราชนิกาย

เวียดนามครั้งแรกในประเทศเวียดนาม ต่อมาราว พ.ศ. 1512 หลังจากญวนได้กอบกู้อิสรภาพจากจีนได้แล้ว ราชวงศ์ด่งได้ครองอำนาจ กษัตริย์ในราชวงศ์นี้ต่างได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ต่อมาใน ราชวงศ์เล (พ.ศ. 1553-1768) ได้มีการส่งคณะทูตไปจีน คณะทูตได้ขอพระไตรปิฎกมา 1 ชุด และมีการ ธรณรค์ให้พลเมืองหันมานับถือพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ต่อมา มีบาทหลวงเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ในประเทศเวียดนาม เวียดนามใต้ให้การต้อนรับเพราะเป็นการตอบแทนที่บาทหลวงได้ช่วยเหลือเจ้าเชียงสี อี้ภัยและกู้ชาติคืนได้ ต่อมาพระเจ้ามินห์ มาง (พ.ศ. 2363-2401) นับถือศาสนาขงจื้อและนิยม วัฒนธรรมจีนมาก พระองค์ไม่ชอบชาวคริสต์ จึงให้สังหารชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาคริสต์เป็นจำนวน มาก จึงเป็นสาเหตุให้ฝรั่งเศสได้ใช้อ้างเข้าแทรกแซงกิจการภายในและยึดดินแดนเวียดนามไปรวมกับ ลาวและกัมพูชาอยู่ในการปกครองเดียวกันเรียกว่า “อินโดจีนฝรั่งเศส” จนพระพุทธศาสนาถูก เบียดเบียน เช่น มีการจำกัดจำนวนพระในวัด จะสร้างวัดใหม่จะต้องได้รับอนุญาตก่อน และสิ่งของต่าง ๆ ที่จะทำบุญจะถูกจำกัดจำนวน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2555: 246) ต่อมา มีขบวนการ ต่อต้านฝรั่งเศสจนเกิดการแบ่งเวียดนามเป็น 2 ส่วน คือเวียดนามเหนือ ปกครองด้วยระบอบคอมมิวนิสต์ มีโฮจิมินห์เป็นประธานาธิบดี และเวียดนามใต้ปกครองด้วยระบอบสาธารณรัฐ มีโงดินห์เดียม เป็น ประธานาธิบดี (พ.ศ.2498-2506) ประธานาธิบดีโงดินห์เดียม นับถือศาสนาคริสต์ ได้เบียดเบียนชาวพุทธ จนเกิดเหตุการณ์สะเทือนใจทั่วโลกเมื่อพระภิกษุทิก กวาง ดุค (Thich Quang Duc) อายุ 72 ปี เฝ้า ตัวเองประท้วงถึงแก่กรรมภาพในวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2506 เป็นเหตุให้ชาวพุทธเกิดความสนใจ รวม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดความกล้าหาญที่จะต่อต้านรัฐบาล คนในตระกูลโง นาโงดินห์หนู เรียกพระ ว่า พวกขบถและเยาะเย้ยว่า “ประวัติความติงามของชาวพุทธมีอย่างเดียว คือการย่างเนื้อสด ถ้ามีการ ย่างเนื้อสดตัวเองอีก ฉันจะตบมือให้” คำพูดนี้เป็นการโหมกระพือไฟให้ลุกเพลิงยิ่งขึ้น มีการเผาตัวเอง เพิ่มขึ้นอีก มีทั้งพระภิกษุ สามเณร และแม่ชี (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2555: 273) จนทำให้ พระสันตะปาปา ประมุขศาสนาจักรโรมันคาทอลิกประกาศว่า ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบีบคั้นชาวพุทธ ประธานาธิบดีเคนเนดีแห่งสหรัฐอเมริกา ได้สั่งยุติให้ความช่วยเหลือกองกำลังพิเศษของนาโงดินห์หนู องค์การสหประชาชาติตั้งคณะผู้แทนมาสอบสวนข้อเท็จจริง นายพลเดื่องวันมินห์ยึดอำนาจรัฐบาลโง ดินห์เดียมและและโงดินห์หนูถูกสังหารในรถบรรทุกทหาร เมื่อสิ้นอำนาจตระกูลโง พระพุทธศาสนา ก็เจริญขึ้น คณะสงฆ์ได้จัดตั้งองค์การ “สหพุทธจักรเวียดนาม” มีสำนักงานอยู่ที่ไซ่ง่อน องค์การนี้มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข ต่อมาพระสงฆ์ชั้นผู้นำเล่นการเมืองมากขึ้นจนไม่สามารถควบคุมได้ นำไปสู่ วิกฤติชาวพุทธใน พ.ศ.2509 มีการเผาตัวตายและเดินขบวนทำนองเดียวกับที่เคยทำมา แต่ประชาชนไม่ เห็นชอบด้วยถือว่าเป็นเรื่องการเมืองแล้วโยงเข้าสู่ศาสนาเท่านั้น ต่อมาปลาย พ.ศ. 2509 สหรัฐอเมริกา ได้ส่งทหารเข้ามาในเวียดนามใต้กว่า 500,000 คน เพื่อรบกับเวียดนามเหนือ สงครามยุติลงใน พ.ศ. 2516 สหรัฐอเมริกาถอนกำลังออกจากเวียดนาม คอมมิวนิสต์ก็เข้าปกครองเวียดนามใต้ แล้วประกาศ รวมเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้เป็นประเทศเดียวกันในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2518 (ชาติชาย พณานนท์,ม.ป.ป.: 20-25) เมื่อรัฐบาลคอมมิวนิสต์ปกครองเวียดนาม พระพุทธศาสนาได้ถูกลบหลู่ไป มากแต่ปัจจุบันรัฐบาลให้เสรีภาพในการนับศาสนามากขึ้น ปัจจุบันชาวเวียดนามนับถือพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นนิกายมหายาน ซึ่งก็มีนิกายเถียนหรือเซน และนิกายดินห์โดหรือสุขาวดี ส่วนนิกายเถรวาท ก็มีการนับถือส่วนมากในกลุ่มชาวเขมรที่อยู่ในเวียดนาม

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การเปรียบเทียบพัฒนาการพุทธศาสนาในอาเซียน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธศาสนา เปรียบเทียบพัฒนาการของพระพุทธศาสนาและศึกษาอิทธิพลของพระพุทธที่มีต่อสังคมในอาเซียน (ไทย กัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนาม) จากวัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้สรุปผลได้ ดังนี้

การเข้ามาของพระพุทธศาสนาในอาเซียนสอดคล้องกับการกำเนิดศาสนาในอินเดีย ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ.271-311) ได้ส่งพระสมณทูตสู่อินโดจีน ทำให้ไทย กัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนามได้รับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท แต่เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันแล้วปรากฏว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ส่งผลให้ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันออกไป เช่น เวียดนามเมื่อตกอยู่ภายใต้การปกครองของจีนประมาณ 1,000 ปี อิทธิพลของพระพุทธศาสนาแบบมหายานของจีนก็ฝังรากลึกในแผ่นดินเวียดนาม แต่สมัยอาณาจักรจามปา (เวียดนามใต้) ชาวจามรับวัฒนธรรมอินเดีย ศาสนาในจัมปาจึงเป็นแบบเดียวกับกัมพูชาคือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเหมือนกันและส่วนใหญ่ คือ นิกายไศวะ ต่อมานับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ส่วนไทย กัมพูชา ลาวและพม่า เมื่ออารยธรรมขอมรุ่งเรืองได้นำศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอยู่ไม่น้อย เช่น ในไทยพิธีการบวชนาค การกรวดน้ำ เป็นพิธีกรรมของพราหมณ์-ฮินดูซึ่งตามหลักศาสนาพุทธไม่มี หรือในกัมพูชามีการนับถือพระศิวะและมีการบูชาศิวลึงค์ ทั้งถือว่าเป็นลัทธิประเพณีทั้งทางราชการและโดยทั่วไป ในลาวที่แขวงจำปาศักดิ์วัฒนธรรมขอมเข้ามามีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของประชาชนที่เห็นได้จากของเช่นไหว้ตามที่ตั้งต่าง ๆ ในพม่าจะพบสิ่งที่เป็นเครื่องหมายของลัทธิที่บูชาพระศิวะน้อยมากแต่กลับมีเทวรูปเกี่ยวกับเทวดาในลัทธิวิษณุมากมาย อิทธิพลของพระพุทธศาสนาในอาเซียนสะท้อนได้จากด้านการเมืองการปกครอง ด้านสังคมและวัฒนธรรมของไทย กัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนาม

อภิปรายผล

ซึ่งการเปรียบเทียบพัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียน ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 แนวคิดเรื่องธรรมราชาของพระพุทธศาสนาในอาเซียน เรื่องราวความเป็นมาของคำว่า “ราชา” ปรากฏอยู่ในพระสูตรที่มีชื่อว่า “อัครัญญสูตร” ซึ่งนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นหนังสือว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก “The Book of Genesis” จุดเริ่มต้นของการเกิดชนชั้นปกครองที่เรียกว่า “วรรณกษัตริย์” บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกให้ทำหน้าที่ปกครองเรียกว่า “พระมหากษัตริย์” หมายถึงผู้ที่มหาชนคัดเลือกมาทำหน้าที่ปกครองเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “เพราะเป็นผู้ที่มหาชนสมมติ คำว่า พระมหากษัตริย์ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก” โดยนัยนี้ ผู้ปกครองย่อมมีหน้าที่ในการแบ่งปันที่ทำนาและมีอำนาจกำกับดูแลสิทธิในที่ทำกินให้กับประชาชน เนื่องจากเป็นใหญ่ในที่ทำนา (เขตตะ) เขาจึงได้ชื่อว่า “ขัตติยะหรือกษัตริย์” ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เพราะเป็นใหญ่ยิ่งแห่งที่นาทั้งหลาย ดังนั้นแล คำว่ากษัตริย์ กษัตริย์จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง” ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นกษัตริย์ต้องทำหน้าที่แบ่งปันที่ดินทำกินโดยไม่ถือคติหรือความลำเอียงและต้องรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคมด้วยความยุติธรรมจนผู้ได้ปกครองเกิดความยินดีพอใจในการปฏิบัติหน้าที่ของเขา ด้วยเหตุนี้ผู้ปกครองจึงได้อีกชื่อหนึ่งว่า “ราชา” แปลว่าผู้สร้างความยินดีพอใจให้กับประชาชน ดังพระบาลีที่ว่า “ธมฺเมเน ปเร ธมฺเมตฺติ โข...ราชา” แปลว่า ชื่อว่าราชาเพราะเป็นผู้ทำให้คนเหล่านั้นยินดีพอใจโดยธรรม (ประยูร ธมฺมตฺตโต, 2557: 5-6) ธรรมราชาเป็นกษัตริย์ในอุดมคติของ

พระพุทธศาสนา แนวคิดเรื่องธรรมราชาปรากฏอยู่ในจกักวัดติสุตฺร ในพระสูตรนี้พระพุทธเจ้า ตรัสว่า “พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่ล้อมรอบ เป็นผู้พิชิต” พระภิกษุรูปหนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เมื่อพระราชเป็นใหญ่ในแผ่นดินแล้วจะมีอะไรยิ่งใหญ่ไปกว่าพระราชหรือไม่ พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า ธรรมเป็นสิ่งที่ใหญ่กว่าพระราช (ประยูร ธมมิตฺตโต, 2557: 7) พระเจ้าอโศกมหาราชคือธรรมราชาต้นแบบ ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น สร้างวัดจำนวน 84,000 วัด อุปถัมภ์การสังคายนาครั้งที่ 3 ส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระพุทธศาสนา (อานวย วีรวรรณ, 2555: 43) นักปราชญ์ชาวมอญได้แต่งคัมภีร์ว่าด้วยหลักการปกครองบ้านเมืองที่มีชื่อว่า “พระธรรมศาสตร์” ซึ่งตรงกับภาษาบาลีว่า ธมมสทฺถ์ (ดัดแปลงคัมภีร์มธุธรรมศาสตร์ของศาสนาพราหมณ์) ในประเทศไทยเมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชขึ้นครองราชย์กรุงสุโขทัย พ.ศ.1822 พระองค์ใช้ระบอบการปกครองแบบปิฎกราชาธิปไตย คือแบบพ่อปกครองลูก ตามคำประกาศของพระเจ้าอโศกมหาราชที่ว่า “ประชาชนทุกคนเป็นลูกของข้าฯ” และใช้คัมภีร์พระธรรมศาสตร์เป็นหลักในการปกครองบ้านเมืองจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในพม่าพระเจ้าฟ้ารั่ว (มะกะโท) หรือพระเจ้าวเรรุ (Wareru) พ.ศ. 1830 ตรงกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงให้แต่งคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ขึ้นใหม่ โดยทำต้นฉบับเป็นภาษาบาลีแล้วแปลเป็นภาษามอญ ต่อมาได้มีการแปลจากภาษาบาลีเป็นภาษาพม่า ในลาวสถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนา เป็นเสาหลักที่ค้ำจุนประเทศ เจ้ามหาชีวิตทุกพระองค์จะต้องมาประทับที่วัดหลวงเพื่อฝึกอบรมจิตใจ ศึกษาคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ แสวงหาหลักใจ เพราะผู้ที่ขึ้นครองราชย์นั้นจะต้องมีภาระหน้าที่ยิ่งใหญ่ (ฉัตรสุมาลย์, 2556: 198) คัมภีร์พระธรรมศาสตร์ได้กำหนดให้ธรรมราชาในดินแดนสุวรรณภูมิสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงถือปฏิบัติธรรมดังต่อไปนี้ 1. ทศพิธราชธรรม หรือราชธรรม 10 ประการ 2. การรักษาศิล 5 เป็นปกติและรักษาศิล 8 ในวันอุโบสถ 3. มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง 4. ดำเนินตามหลักนิติธรรมในคัมภีร์พระธรรมศาสตร์

สรุปได้ว่า ธรรมราชาเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองตามคติทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับการนำไปประยุกต์ใช้ในดินแดนที่นับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าในประเทศไทย กัมพูชา ลาว และพม่าต่างก็นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงมาเป็นหัวใจหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนในเวียดนาม ชาวพุทธส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาแบบมหายาน ที่เป็นเถรวาทน้อยมาก พระพุทธศาสนาในเวียดนามจึงไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมเวียดนาม ซึ่งต่างไปจากประเทศไทย ลาว กัมพูชา และพม่า

ประเด็นที่ 2 ความเป็นมาและเส้นทางของพระพุทธศาสนาในอาเซียน

เมื่อเปรียบเทียบความเป็นมาและเส้นทางของพระพุทธศาสนาในไทย กัมพูชา ลาว และพม่า พบว่า ไทย กัมพูชา ลาว และพม่ารับพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทมาจากอินเดีย ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์เมารยะ (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3) พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงโปรดให้ส่งธรรมทูตจาริกเผยแผ่ไปทั่วทิศานุทิศ 9 สายด้วยกัน โดยสายที่ 8 พระโสณเถระและพระอุตตเถระ เป็นหัวหน้าคณะ เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนสุวรรณภูมิ ซึ่งปัจจุบัน คือ ประเทศในคาบสมุทรอินโดจีน เช่น ไทย พม่า ลาว เขมร เป็นต้น ส่วนความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในเวียดนามพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่มาจากจีนเมื่อพุทธศตวรรษที่ 10 โดยพระวินิจฺฉิ พระภิกษุชาวอินเดีย ได้เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศจีนแต่ในยุคนั้นพระพุทธศาสนาถูกกดขี่ จึงได้เดินทางเข้ามายังเวียดนามแถบอ่าวตังเกี๋ย ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับจุดเปลี่ยนทางด้านประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติ โดยส่งผลต่อพัฒนาการของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์ได้จากช่วง

ก่อนเกิดจักรวรรดินิยม ความขัดแย้งของคนในชาติได้สร้างความเสียหายให้กับประเทศชาติ เช่นในพม่า สมัยพระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. 2094-2124) พระองค์ทรงรวบรวมประเทศพม่าให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พระเจ้าบุเรงนองได้ขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางทำให้ไทยตกอยู่ในอำนาจของพม่าเป็นเวลานานถึง 15 ปี จากนั้นเกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง จน พ.ศ. 2421 ราชวงศ์อลองพญาเป็นราชวงศ์สุดท้าย ก่อนตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ทำให้พระพุทธศาสนาในพม่าไม่ได้รับการทำนุบำรุงเท่าที่ควรหรือการขยายอำนาจของไทยสมัยอยุธยาเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการสร้างชาติเขมร ความเป็นศัตรูกันระหว่างไทยกับเขมร เมื่อไทยทำศึกกับพม่าจนไทยสูญเสียเอกราชใน พ.ศ. 2112 เขมรฉวยโอกาสยกทัพเข้าตีชายแดนไทย ประกาศเอกราชจากไทย จน พ.ศ. 2136 สมเด็จพระนเรศวรยกทัพไปตีเขมรได้สำเร็จ ในสมัยพระเจ้าชัยเชษฐาที่ 2 (พ.ศ. 2161-2171) เขมรหันไปพึ่งเวียดนาม ทำสัญญาเพื่อต่อสู้กับไทยโดยเวียดนามขอสิทธิในการสร้างนิคมให้ชาวเวียดนามอยู่อาศัยในเมืองโขงอ่อน (โฮจิมินห์ซิตี้ในปัจจุบัน) จากนั้นเกิดการแย่งชิงราชสมบัติกันมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งฝรั่งเศสเข้ายึดเขมร ทำให้พระพุทธศาสนาถูกละเลยไป หรือสถานการณ์พระพุทธศาสนาในลาวช่วง พ.ศ. 2180 อาณาจักรลาวถูกแบ่งแยกเป็น 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรจำปาศักดิ์ อำนาจของลาวเริ่มเสื่อมลง ประเทศเพื่อนบ้านเช่น ไทย พม่า และเวียดนาม พยายามจะเข้าไปมีอำนาจเหนืออาณาจักรเหล่านี้ อาณาจักรลาวจึงกลายเป็นดินแดนของความขัดแย้งเพื่อเข้าครอบครองลาวของไทย พม่าและเวียดนาม จนลาวได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของไทย เมื่อจักรวรรดินิยมตะวันตกได้แผ่อิทธิพลเข้าสู่อินโดจีน ลาวจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจของฝรั่งเศส พระพุทธศาสนาในลาวจึงเสื่อมถอยไป หรือความขัดแย้งในเวียดนาม เกิดกบฏไต่เซิน เจ้านายตระกูลเหงียนที่แตกหนีจากเมืองเว้ลั๊กมาไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก องค์นี้เองได้รับความช่วยเหลือจากฝรั่งเศสช่วยปราบกบฏลงได้ ฝรั่งเศสได้รับสิทธิในการค้าและการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเวียดนาม พระพุทธศาสนาในเวียดนามเริ่มเสื่อมถอยเช่นกัน ช่วงยุคจักรวรรดินิยม พ.ศ. 2410 กัมพูชายอมจำนนแก่ฝรั่งเศสเพื่อป้องกันการเป็นเมืองประเทศราชของไทย หรือในเวียดนาม วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2426 เวียดนามยอมจำนนแก่ฝรั่งเศส หรือพม่าทำสงครามกับอังกฤษ พ.ศ. 2367-2369 พม่าแพ้สงคราม อังกฤษประกาศรวมพม่าเข้าเป็นมณฑลหนึ่งของอินเดีย จนได้รับเอกราชในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2429 และในไทยเมื่อ พ.ศ. 2446 ไทยต้องยอมเสียดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงตรงข้ามกับหลวงพระบางและปากเซเพื่อให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกไปจากจันทบุรี ประเทศลาวทั้งหมดจึงตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสตั้งแต่นั้นมา สถานการณ์ทางประวัติศาสตร์ยิ่งเลวร้ายเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ในพ.ศ. 2485-2488 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นสนามรบระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น กองทัพญี่ปุ่นโจมตีชาติตะวันตกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้เกิดขบวนการกู้ชาติในพม่า กัมพูชา ลาวและเวียดนาม เมื่อแต่ละประเทศได้รับเอกราชแล้วแต่สถานการณ์หลังได้รับเอกราชของแต่ละชาติก็ยุ่งเหยิง เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จึงส่งผลให้พระพุทธศาสนาของแต่ละชาติหยุดชะงักกันไปด้วย

สรุปได้ว่าความเป็นมาและเส้นทางของพระพุทธศาสนา ในไทย กัมพูชา ลาวและพม่า ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยเริ่มต้นจากพ่อค้าชาวอินเดียเดินเรือเข้ามาสู่คาบสมุทรมลายู อินเดีย พระภิกษุได้ร่วมเดินทางมาด้วยส่วนใน เวียดนามรับมาจากเส้นทางเดินเรือจากพ่อค้าชาวจีน พระภิกษุชาวอินเดียได้ร่วมเดินทางมาด้วยผ่านแม่น้ำโขง เข้าสู่เวียดนาม

ประการที่ 3 ความรุ่งเรืองหลังการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอาเซียน

พระพุทธศาสนาเติบโตในดินแดนลุ่มน้ำอย่างกว้างขวางซึ่งส่งผลมายังนครรัฐที่จะกลายเป็นประเทศไทยในอีกราว 1,300 ปีต่อมา โดยมีเส้นทางสู่เมืองทางภาคใต้ของนครศรีธรรมราช พ.ศ.1345-พ.ศ.1393 อาณาจักรขอมสมัยเมืองพระนครได้เกิดขึ้น โดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-20 ถือเป็นการเริ่มต้นยุคทองของอาณาจักรขอม เมืองพระนครกลายเป็นแหล่งที่ตั้งของอารยธรรมซึ่งบูรณาการเอาอารยธรรมอินเดียมาสร้างสรรค์ความเจริญได้อย่างยิ่งใหญ่ อย่างมหาปราสาทนครวัดที่สร้างในสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1656-1695) เป็นสัญลักษณ์แห่งลัทธิ “เทวราชา” ของศาสนาพราหมณ์ฮินดู เมื่อเมืองพระนครสูญสลายใน พ.ศ.1720 จากการรุกรานของกองทัพพม่า (เวียดนาม) พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ. 1724-1763) สร้างเมืองหลวงใหม่มีปราสาทขอมเป็นศูนย์กลางอาณาจักรปราสาทขอมเป็นพุทธสถานที่สร้างจากการผสมผสานแนวคิดเรื่องเทวราชาเข้ากับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก ในระหว่างระยะเวลาที่ใกล้เคียงกันกับการสถาปนาอาณาจักรขอมก็เกิดอาณาจักรพุกาม ราชธานีแห่งแรกของพม่าและนับเป็นราชธานีที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นศูนย์กลางแห่งความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนายาวนานกว่า 243 ปี (พ.ศ. 1587-1830) พระเจ้าอโนรธาหรืออนิรุทธ์ ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์พุกาม (พ.ศ. 1587-1620) ทรงเป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ ทรงขยายดินแดนออกไปทั้งทางเหนือและใต้ หนึ่งในดินแดนที่มีการยกทัพไปตีคือ อาณาจักรสะเทิมของชาวมอญ และทรงรับพระพุทธศาสนาเถรวาทจากมอญเข้าสู่แผ่นดินพุกาม และสถาปนาให้เป็นศาสนาประจำราชอาณาจักรนับแต่นั้น สำหรับดินแดนที่ปัจจุบันคือประเทศไทยนั้น หลังพุทธกาลมา 1,780 ปี การประดิษฐานพระพุทธศาสนาในดินแดนแห่งนี้ อันกลายเป็นความรุ่งเรืองและส่งต่อให้ลาว พระพุทธศาสนาในไทยจึงยั่งยืนที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมในอาเซียน ผู้วิจัยวิเคราะห์ได้ 2 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อความเชื่อของมนุษย์ บทบาทของพระสงฆ์ในไทย กัมพูชา ลาว พม่าและเวียดนาม ผลการวิจัยพบว่าในอดีตไม่ต่างกันนั้นคือพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชน บทบาทพระสงฆ์ไทยในสมัยโบราณจะมีบทบาทสำคัญในด้านการให้การศึกษากับกุลบุตรชาวไทย เพราะการศึกษามีแต่ในวัดและในวังเท่านั้น แต่บทบาทนี้ได้หายไปจนสมัยปัจจุบัน เหลือเพียงการให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งของคณะสงฆ์ไทย คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรีที่ศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมแก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งเมื่อศึกษาจบแล้วก็มีคุณวุฒิทางการศึกษาที่สามารถนำไปประกอบอาชีพได้หลากหลาย และยังเปิดหลักสูตรด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาถึงระดับปริญญาเอกซึ่งถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แบบหนึ่ง (วัชรระ งามจิตรเจริญ, 2552: 28) บทบาทพระสงฆ์กัมพูชา มีบทบาทสำคัญทางการเมืองการปกครอง ผู้นำทางการเมืองมักนำศาสนามาเป็นเครื่องมือ เช่น สมเด็จนโรดม สีหนุครองอำนาจทางการเมืองเรียกพุทธบริษัทในเขมรว่าเป็น “พุทธสังคมนิยมเขมร (Khmer Buddhist Socialism) รัฐบาล ลอน นอล ที่ให้พระสงฆ์ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ เขมรแดงพยายามกำจัดศาสนาทุกศาสนาออกไปจากสังคมกัมพูชาแต่ในที่สุดแม้รัฐบาล เฮง สาร์รินและ ฮุน เซน ภายใต้การอุปถัมภ์ของเวียดนามก็ต้องยอมรับอิทธิพลของศาสนา รัฐบาลเอาใจประชาชนโดยการรื้อฟื้นสิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาตามเดิมเหมือนสมัยก่อนที่คอมมิวนิสต์ปกครองประเทศ พ.ศ.2518 รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2536 ให้หลักประกันในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการนับถือศาสนาในเขมรมี “แนวร่วมปลดปล่อยประชาชนชาติเขมร” (The Khmer People’s National Liberation

Front, KPNLF) นำโดย ซอน ซาน พ.ศ. 2522-2536 เป็นแกนนำส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง เพื่อรื้อฟื้นพระพุทธศาสนาในกัมพูชาที่ถูกคอมมิวนิสต์เขมรทำลาย (เขียน ชีระวิทย์, 2543: 64) บทบาทพระสงฆ์ลาว มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง รัฐบาลใช้นโยบายยุทธวิธีประนีประนอม ในการนำพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัฐบาล โดยมอบหมายงานด้านการพัฒนาประเทศให้กับพระสงฆ์ เพื่อฝึกอบรมความรู้ด้านยาสมุนไพรพื้นบ้าน ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพราะพระสงฆ์มีบทบาททางด้านจิตใจกับประชาชน รัฐบาลจึงหวังว่าพระสงฆ์ลาวจะช่วยฟื้นฟูประเทศสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2555: 95) ปัจจุบันลาวมี “องค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว” ประมุขสงฆ์เรียกว่า “ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว” แทนที่ตำแหน่งสมเด็จพระสังฆราชเดิม คณะสงฆ์ซึ่งเดิมมี 2 นิกาย คือ มหานิกายและธรรมยุตินิกาย ถูกรวมเป็นนิกายเดียว พระสงฆ์มีอำนาจในการปกครองสงฆ์โดยไม่ถูกแทรกแซง พระสงฆ์มีสิทธิเสรีภาพในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาพุทธ (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2555: 162) บทบาทพระสงฆ์พม่า มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครอง คณะสงฆ์พม่าแบ่งออกเป็น 2 คณะใหญ่ คือ คณะนิกายพม่าพวกหนึ่ง คณะนิกายพระมอญพวกหนึ่ง แต่มีพระสังฆราชองค์เดียว จนกระทั่งได้เอกราชจากอังกฤษ รัฐบาลพม่ามีโครงการที่จะรวมคณะสงฆ์ทุกคณะให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงได้ตั้งสภารวมนิกายสงฆ์พม่าแต่ไม่ได้ผล เรื่องหนักใจสำหรับรัฐบาลคือพระสงฆ์พม่าเล่นการเมือง คอยขัดขวางนโยบายบางอย่างของรัฐบาล เช่น เมื่อนายอูน นายกรัฐมนตรีประกาศให้เลิกสอนพุทธศาสนาในโรงเรียน เพราะประสงค์จะให้โรงเรียนเป็นสาธารณะ ไม่ผูกพันกับศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เพราะพม่าพวกกะเหรี่ยงนับถือคริสต์กันมาก พวกกลุ่ผสมพม่ากับแขกนับถืออิสลามก็มาก นายอูนปรารถนาจะแสดงความยุติธรรม เมื่อประกาศออกมาแล้ว คณะสงฆ์ในย่างกุ้ง สกาย อังวะ มัณฑเลย์ ได้นัดเดินขบวนคัดค้าน มีพระหลายพันรูปมาประชุมกันหน้าพระมหาธาตุชเวดากอง ในที่สุดรัฐบาลยอมแพ้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2537: 90) บทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์พม่าคือ การเป็นตัวอย่างที่ดีของพุทธบริษัทในด้านการศึกษารธรรมและการปฏิบัติธรรม เพราะพระสงฆ์พม่าจะมุ่งศึกษาภาษาบาลีและพระไตรปิฎกโดยเฉพาะอริยธรรมปิฎกที่พระสงฆ์พม่าให้ความสำคัญที่สุดและจัดว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ พร้อมกันนั้นก็จะเน้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานควบคู่ไปด้วย การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพม่าดูจะเป็นที่นิยมมากกว่าในประเทศอื่น มีสำนักสอนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจำนวนมากแบ่งออกได้ถึง 9 สำนักหรือ 9 สาย แต่สำนักที่มีชื่อเสียงที่สุดคือสำนักของท่านมหาสิริยาตอ (พ.ศ.2389-2466) ซึ่งมีชื่อส่วนตัวว่า ภิกษุณยานะ เป็นพระสงฆ์พม่าที่มีชื่อเสียงมากที่สุดท่านหนึ่งด้านวิปัสสนากรรมฐาน (วัชรระ งามจิตร์เจริญ, 2552: 24)

บทบาทพระสงฆ์เวียดนาม มีบทบาทในด้านให้การศึกษาและสังคมสงเคราะห์โดยพระสงฆ์ แม่ชีและฆราวาสทำงานร่วมกัน จึงทำให้พระสงฆ์กับประชาชนมีความใกล้ชิดผูกพันกัน ในประวัติศาสตร์เวียดนามภายใต้อำนาจการปกครองของจีน วัดเป็นศูนย์กลางการชุมนุมต่อต้านการกดขี่ของรัฐบาลจีน ครั้นถึงยุคเวียดนามตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส พระสงฆ์ได้ผนึกรวมพลังกับประชาชนในการเรียกร้องเอกราชบทบาทของพระสงฆ์ในเวียดนามเด่นชัดประมาณ พ.ศ.2463เป็นยุคพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ด้วยผลพวงจากการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแบบจีน ทำให้มีขบวนการเพื่อฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเวียดนาม นำโดยอาจารย์ซันห์หัว ตั้งสมาคมชาวพุทธ สมาคมชาวพุทธได้รับการก่อตั้งขึ้นในเวียดนามได้ เวียดนามกลางและเวียดนามเหนือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2448-2477 การฟื้นฟูพระพุทธศาสนาได้รับความเห็นชอบจากชาวพุทธจำนวนมาก (พระมหาสมจินต์ สมญาบุญ, 2551: 101) ยุคนี้เองที่พระติช นัท ฮันห์ได้เริ่มแสดงบทบาทเพื่อสังคมเมื่อนำท่านเข้ามาบวชเป็นสามเณรขณะอายุ 16 ปี ต่อมา พ.ศ. 2492 ได้บวชเป็น

ภิกษุที่วัดเซน เป็นบุคคลแรกที่ใช้คำว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Engaged Buddhism) และได้มีผลงานเขียนออกมามากมาย

ประเด็นที่ 2 พระพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลในการเขียนประวัติศาสตร์ของแต่ละชาติ

ชนชาติในอาเซียนใช้พระพุทธศาสนาเป็นแรงขับเคลื่อนลัทธิชาตินิยม ตัวอย่าง ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา โดย พันตรีหลวงเรืองเดชอนันต์ (ทองดี ธนรัชต์) กล่าวถึง พระพุทธทำนายประเทศกัมพูชา ดังนี้ “ปางนั้นองค์สมเด็จพระมหากรุณาธิคุณอนันตญาณ พระองค์ได้เสด็จมาทรงโปรดบรรดาหัตถ์ญะวัตวิในโลกนี้ พระชนมายุจวนครบถ้วนได้ 80 พระพรรษา...ได้เสด็จพระราชดำเนินกระทำทักษิณาวรรตแห่งเกาะทวีปชมพู ได้ทรงโยนพระยาหารให้สัตว์ตะกวด...ดูกรอานนท์เอ๋ย จำเดิมตั้งแต่นั้นต่อไปภายหน้า เกาะโคกหมื่นนี้ แผ่นดินจะงอกขึ้นอีกใหญ่กว้าง แล้วจะเกิดเป็นนครหนึ่ง ซึ่งสัตว์ตะกวดมีจิตตรเลื่อมใสศรัทธามากราบถวายบังคมต่อองค์พระตถาคต โดยอำนาจกุศลที่โสธประสาธได้ยืนศัพทสำเนียงพระสัทธรรมเทศนาแห่งพระตถาคต...จะได้จุติลงมาเป็นกษัตริย์...ขนานนามพระนครเรียกว่า “กรุงกัมพูชาธิบติ” ส่วนนานาประเทศจะเรียกว่าเขมระภาษา...” จะเห็นได้ว่า การพึงธรรมจากพระพุทธเจ้ามีคุณอนันต์ และชื่อกัมพูชา หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นการสร้างความรักชาติแก่ชาวกัมพูชา

ตัวอย่างของลาว การตั้งพระนามของพระมหากษัตริย์ ก็จะเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่นพระเจ้าโพธิสาลราช (พ.ศ. 2063-2090) สาเหตุที่ตั้งชื่อนี้เพราะพระมารดาได้ฝันเห็นต้นพระศรีมหาโพธิ์และต้นรัง รุ่งเรืองไปด้วยใบและดอก จึงเรียกขานพระโอรสว่า “โพธิสาล” หรือพระนามของพระมหากษัตริย์ของไทย เช่น สมเด็จพระมหาธรรมราชา (พ.ศ. 2112-2133) สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153-2171) ซึ่งมีการค้นพบรอยพระพุทธบาทที่สระบุรี และการเกิดวรรณคดีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ กาพย์มหาชาติ พระพุทธศาสนาในเวียดนามก็ยังมีผูกพันกับอินเดียสะท้อนออกมาจาก คำว่า “ทิด” ที่อยู่หน้าชื่อพระ ทั้งภิกษุ ภิกษุณี คำว่า ทิด มาจากอักษร ศ ของคำว่า ศากยะ หมายถึง ผู้บวชทุกคนถือว่าอยู่ในตระกูลศากยะของพระพุทธเจ้า ประเพณีนี้ใช้กับพระพุทธศาสนาสยามหายานทั้งหมดทั้งจีนและเวียดนาม

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาการเปรียบเทียบพัฒนาการพระพุทธศาสนาในอาเซียนในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป ควรดำเนินการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางการทูตในอาเซียนด้านพระพุทธศาสนาครบ 10 รัฐสมาชิกอาเซียนเพราะจะช่วยสะท้อนวิถีชีวิตของชาวอาเซียนและเห็นบทบาทความสำคัญของพระพุทธศาสนาในอาเซียนได้ชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เขียน ธีระวิทย์. (2543). *กัมพูชา ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมืองและการต่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรสมาลย์. (2556). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพื่อนบ้าน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

นำ ทองคำวรรณ. (2514). *ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชาติชาย พณานนท์. (ม.ป.ป.) *สงครามเวียดนาม ค.ศ.1946-1975*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ดนัย ไชยโยธา. (2548). *พระมหากษัตริย์กับพระพุทธศาสนาในประวัติศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2557). *พระพุทธศาสนาเถรวาท. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*.
- ประยูร ธมมจิตโต. (2557). *ธรรมราชา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2555). *พระพุทธศาสนาในลาว*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เม็ดทรายพรินต์ติ้ง.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2551). *พระพุทธศาสนาในจีน ทิเบต เวียดนาม ญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2557). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย: เอกภาพในความหลากหลาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2547). *พระพุทธศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณิตร เจริญผล. (2548). *พุทธศาสนาและการเมืองลาวภายใต้ระบอบคอมมิวนิสต์ 1975-1948*. (สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- วัชร งามจิตเรเจริญ. (2552). *พุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2546). *ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2547). *สยาม: ภูมิหลังของประเทศไทยตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์จนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ราชอาณาจักรสยาม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2554). *พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- อำนวย วีรวรรณ. (2555). *พระมหากษัตริย์ไทยกับพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).